

ԻԶԱԲԵԼԼԱ ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ

Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի տեսության և սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱԶԱՏ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՐՅԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԻ ՆԵՐՔՈ

Սույն հոդվածում ուսումնասիրվում է մի շարք երկրների դատաիրավական փորձն աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքի ոլորտում: Մեկնաբանվում է Հայաստանի Հանրապետությունում աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքին հաղորդած բովանդակությունն ու դրա կիրառությունը, միևնույն ժամանակ, հիմնավորվում է, որ զբաղմունքի, զբաղվածության ընտրությունն աշխատանքն ազատ ընտրելու իրավունքներից է, որը կարող է դրսևորվել անձի ինքնագրադ աշխատանքով և տնտեսական գործունեության իրականացմամբ: Հոդվածում տրվում է այն եզրակացությունը, որ աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքը հանդիսանում է տնտեսական գործունեություն ծավալելու գործիքներից մեկը և տնտեսական գործունեությանը զբաղվելու իրավունքի օրենսդրական կարգավորումների արդյունքում կարող է սահմանափակվել աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքը:

Հիմնաբառեր- աշխատանքի իրավունք, աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունք, տնտեսական գործունեությանը զբաղվելու իրավունք, ձեռնարկատիրական գործունեությանը զբաղվելու իրավունք:

Արտասահմանյան երկրների սահմանադրությունները տարբեր մոտեցումներ են դրսևորում աշխատանքի ոլորտում ազատությունների, իրավունքների և պարտականությունների ամրագրման հարցերում: Ելնելով այս մոտեցումներից՝ օգտագործվում են այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են՝ աշխատանքի ազատությունը և աշխատանքի իրավունքը, ընդ որում՝ որոշ դեպքերում ներառվում է նաև աշխատելու պարտականությունը: Այդ կապակցությամբ հարկ է պատշաճ ուշադրության արժանացնել այն հանգամանքը, թե, մասնավորապես, պետության սահմանադրությունն ինչ իմաստ է հաղորդում այդ կատեգորիաներին:

Անկախ սահմանադրական ամրագրումից՝ ներկա շուկայական տնտեսության պայմաններում իրատեսական չէ ապահովել յուրաքանչյուրին աշխատանքով: Մինչդեռ, գրեթե բոլոր պետությունների սահմանադրություններում, պետության սոցիալական քաղաքականության սկզբունքի տեսքով, ամրագրված է պետության պարտավորությունը բնակչության զբաղվածության ապահովման գործում [1]: Նույնիսկ այն երկրներում, որտեղ աշխատանքի իրավունքն ամրագրված է ոչ թե որպես պետության քաղաքականության մաս, այլ՝ որպես իրավունք, միևնույն է՝ չի ընկալվում պետության կողմից աշխատանք տրամադրելու պարտավորություն: Օրինակ՝ Ճապոնիայի Սահմանադրությամբ ամրագրված աշխատելու իրավունքն ու պարտավորությունը (Ճապոնիայի 1946թ. ընդունված Սահմանադրության 27-րդ հոդված) հանդիսանում են պետության քաղաքական պարտավորություններ՝ աշխատաշուկային միջամտել այնպիսի կարգավորումներով, որ աշխատողները հնարավորություն ունենան օգտվել հար-

մար աշխատանք գտնելու հնարավորություններից, ինչպես նաև բոլոր նրանք, ովքեր չունեն աշխատելու հնարավորություն, ապահովվեն ապրուստի միջոցով[2]:

Ըստ Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի սահմանադրությունների մի մասի՝ «Աշխատելու իրավունք» բովանդակող ձևակերպումների գերակշիռ հատվածում այն, այդուհանդերձ, չի ընկալվում՝ որպես պետության կողմից աշխատանքի ապահովման հոչակում, և այդ առումով սահմանադրական դատարաններն ունեն որոշիչ նշանակություն: Որոշ սահմանադրություններում «աշխատելու իրավունքի» և «աշխատանքն ազատ ընտրելու իրավունքի» կամ «աշխատանքի ընտրության ազատության» միջև եղած տարբերությունները չեն հանգեցրել սոցիալ-տնտեսական տարբեր գործընթացների [3, էջ 276]: Միևնույն ժամանակ, մի շարք երկրների համար հատկանշական է այն, որ աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքը դիտարկվում է որպես տնտեսական գործունեության քաղաքիչ, այսինքն՝ հանդիսանում է անձի կողմից ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալելու ազատություն:

Հունգարիայի 1949թ. Սահմանադրության (1989թ. հոկտեմբերի 23-ի փոփոխություններով) 70-րդ հոդվածով ամրագրված էր յուրաքանչյուրի աշխատանքի իրավունքը և իր աշխատանքն ու մասնագիտությունն ազատ ընտրելու իրավունքը (Հունգարիայի ներկայիս՝ 2011թ. Սահմանադրության 12-րդ հոդվածով սահմանված է, որ յուրաքանչյուրի իրավունքն է ազատ ընտրել իր աշխատանքը կամ մասնագիտությունը և զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ): Աշխատելու իրավունքը Սահմանադրական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան)

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

կողմից սահմանվել է որպես ազատ ձեռնարկատիրության իրավունք: Դատարանը հավելել է, որ այս իրավունքը չի ապահովում տվյալ աշխատանքը (զբաղվածությունը) ձեռք բերելու սուբյեկտիվ իրավունք, այլ ենթադրում է, որ պետությունը չպետք է խոչընդոտի կամ արգելի անձին դառնալ ձեռնարկատեր [4]: Հունգարիայի Սահմանադրական դատարանը, քննության առնելով աշխատանքն (մասնագիտությունն) ընտրելու ազատությունը, օրինակ՝ բեկանել է տեղական կառավարման մարմինների կողմից տաքսիների արտոնագրերի համար որոշակի քանակ սահմանելու պահանջը սահմանափակող օրենսդրական նորմը՝ գտնելով, որ տաքսիների արտոնագրերի համար քանակ սահմանելն աշխատանք (մասնագիտություն) ընտրելու իրավունքի ավելորդ և անհամաչափ սահմանափակում է [5]: Դատարանն արձանագրել է, որ ազատ ձեռնարկատիրության (տնտեսական գործունեության) իրավունքը հանդիսանում է աշխատանքն (մասնագիտությունն) ազատ ընտրելու և դրանով զբաղվելու իրավունքի մի մաս, որն, իր հերթին, աշխատանքի իրավունքի բաղկացուցիչն է: Ձեռնարկատիրական գործունեությանը զբաղվելու ազատությունը նշանակում է, որ պետությունը չի կարող անձին արգելել զբաղվել ձեռնարկատիրությամբ, թեև, աշխատանքն ու մասնագիտությունն ազատ ընտրելու իրավունքն ունի նույն պաշտպանությունը պետության միջամտությունից, ինչպես և մնացած իրավունքներն ու ազատությունները: Այդուհանդերձ, տվյալ իրավունքի սահմանափակումների սահմանադրականությունը գնահատվում է երկու կարևոր հարթություններում, այն է՝ արդյո՞ք սահմանափակումը վերաբերում է աշխատանք կամ մասնագիտություն ազատ ընտրելուն, թե՞ զբաղվելուն: Բոլոր դեպքերում սահմանափակումները կարող են ունենալ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ չափանիշներ: Օրինակ՝ տաքսիների արտոնագրերի քանակ սահմանելն օբյեկտիվ չափանիշ է: Եթե սահմանված քանակը լրանար, ապա անհնար կլիներ այս աշխատանքի ընտրությունն՝ անկախ անձի մասնագիտական կարողություններից: Հետևաբար, նման օբյեկտիվ սահմանափակումը պետք է լինի անհրաժեշտ ու անխուսափելի և հանդիսանա նվազագույն սահմանափակող միջոց՝ կարգավորման նպատակին հասնելու ուղղությամբ: Սուբյեկտիվ չափանիշը նույնպես սահմանափակում է, սակայն նման չափանիշներին համապատասխանել տեսականորեն կարող են բոլորը: Հետևաբար, օրենսդիրն այս առումով փոքր-ինչ ավելի լայն հայեցողության շրջանակ ունի, քան օբյեկտիվ չափանիշներ սահմանելիս [6]:

Պորտուգալիայի Սահմանադրական դատարանը, 2001թ. մայիսի 2-ին քննության առնելով դեղատնային գործունեություն իրականացնելու մասին

օրենսդրական կարգավորումները, նշել է, որ աշխատանք (զբաղմունք) ընտրելու ազատությունը լոկ տնտեսական գործունեությանը զբաղվելու երաշխիք կամ հիմք չէ, այլ նաև՝ արտահայտում է անհատի աշխատանքի իրավունքը: Նշված ազատությունն անձը պետք է իրականացնի ի շահ իր մասնագիտության (օրինակ՝ դեղագործ) աշխատելով և՛ դեղագործական գործունեություն իրականացնող տնտեսավարող այլ սուբյեկտի ենթակայությամբ, և՛ ինքնազբաղված եղանակով: Այդ երկու եղանակների միջև ընտրության կատարումը նույնպես պաշտպանվում է Սահմանադրությամբ: Չնայած աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքի նման լայն մեկնաբանմանը, դատարանը սահմանադրական է համարել օրենսդրական կարգավորումն առ այն, որ դեղագործական գործունեություն իրականացնելու համար դեղագործը պետք է պարտադիր հանդիսանա դեղատան սեփականատեր [7]:

Աշխատանքի ազատ ընտրության վերաբերյալ նույնաբնույթ մեկնաբանում ունի նաև Լիխտենշտեյնի Խորհուրդը (այսուհետ՝ Խորհուրդ), որը առևտրի և արդյունաբերության ազատությունը համարել է աշխատանքն ազատ ընտրելու և դրանով զբաղվելու երաշխիք: Խորհուրդը չեղյալ է համարել օրենսդրական այն կարգավորումը, որ հատուկ մասնագիտական գիտելիք պահանջող գործունեությանը զբաղվելու համար անհրաժեշտ է ստանալ թույլտվություն: Ըստ Խորհրդի՝ նման ձևակերպումը չի պարունակում բավարար չափով որոշակիություն՝ հաշվի առնելով, որ սահմանված չեն այն բոլոր մասնագիտությունները, որոնցով գործունեություն ծավալելիս պետք է ունենալ թույլտվություն: Մասնագիտություն (զբաղմունքը) ընտրելու համար սահմանափակումներ սահմանող իրավական հիմքերը պետք է հստակ սահմանեն ինքնաշխատ գործունեության այն բոլոր տեսակները, որտեղ կան արգելքներ [8]:

Բազմաթիվ են Գերմանիայի Սահմանադրական դատարանի՝ մասնագիտության (զբաղմունքի) ազատ ընտրության իրավունքի որպես տնտեսական գործունեության հիմք դիտարկող մեկնաբանությունները և դատողությունները²: Թերևս սա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ տնտեսական գործունեությանը զբաղվելու իրավունքի մասին առանձին հոդված այս պետության Սահմանադրության մեջ չկա: Այսպես, օրինակ՝ ուշագրավ գործերից է դեղատնային գործունեություն իրականացնելու մասին գործը: Այս գործով դիմողը վիճարկել է նոր դեղատների ստեղծմանը վերաբերող Բավարիա նահանգի լիցենզավորման համակարգը: Ըստ նահանգի կանոնների՝ նոր դեղատուն հիմնելու թույլտվություն տրամադրվում էր, եթե անձը կարողանում էր ապացուցել իր տնտեսական կարողությունը և մոտակա դեղատների գործունեությանը տնտեսական վնասի

պատճառման բացառումը: Նշված գործով Սահմանադրական դատարանը մեկնաբանել է աշխատանքի էությունը՝ սահմանելով, որ Սահմանադրության 12-րդ հոդվածի առաջին մասը՝ պաշտպանում է ժամանակակից հասարակության համար կարևոր մաս հանդիսացող՝ որոշակի միջավայրում յուրաքանչյուր քաղաքացու ազատությունը՝ հիմնված աշխատանքի բաժանման վրա: Համապատասխանաբար՝ յուրաքանչյուր անձ իրավունք ունի զբաղվել այն գործունեությամբ, որն, իր կարծիքով, նա պատրաստ է դարձնել իր մասնագիտությունը և կյանքի հիմքը: Հոդվածի առաջին մասն երաշխավորում է անձի՝ ավելին քան անկախորեն զբաղմունք ստանձնելու ազատությունը: Այս հիմնարար իրավունքը կոչված է պաշտպանելու աշխատանքի տնտեսական հիմքը, սակայն այն աշխատանք է դիտարկում նաև անձի զբաղմունքը: Այս առումով աշխատանքը պետք է ընկալել անձի անհատականության հետ փոխհարաբերության համատեքստում: Սա այնպիսի կապ է, որը ձևավորում և ամբողջացնում է անձին իր զբաղմունքով ամբողջ կյանքի ընթացքում. աշխատանքը մարդու գոյության հիմքն է, որի միջոցով մարդը միաժամանակ նպաստում է համընդհանուր սոցիալական արգասիքին [9, էջեր 299-300]:

Նշված որոշումը կարևորվում է նրանով, որ դատարանը «զբաղմունք (մասնագիտություն)» եզրույթը մեկնաբանեց այնքան լայն, որ, ըստ էության, անձի ցանկացած զբաղմունք՝ լինի դա գործատուի ենթակայության տակ աշխատանք, թե ինքնազբաղվածություն, կամ պետական, թե մասնավոր ոլորտի աշխատանք, առևտրային գործունեություն, և այլն, որն իր սեփական հոգսերը հոգալու համար հարմար է, համարեց տվյալ հոդվածի պաշտպանության առարկա [10]: Դատարանը նաև հստակեցրեց աշխատանքի (մասնագիտության) ընտրության կանոնակարգման սահմանները՝ զբաղմունք (մասնագիտություն) ընտրելը և դրանով զբաղվելն աշխատանքի ընտրության երկու եզրերն են: Ըստ էության, անձը մասնագիտություն ընտրելիս ընտրում է նաև դրանով զբաղվելը: Օրենսդրի կողմից աշխատանքով կամ մասնագիտությամբ զբաղվելը կանոնակարգելը կարող է ազդել զբաղմունքի ընտրության ազատության վրա: Հետևաբար, որքան էլ որ օրենսդրին վերապահված է աշխատանքով զբաղվելու կանոնակարգումը, միևնույն է, դրա հետևանքով աշխատանքի ընտրությունը պետք է մնա ազատ: Զբաղմունքի (աշխատանքի) ընտրությունն անձի կամքի ազատ արտահայտումն է, այն ինքնորոշման քայլ է և պետք է հնարավորինս պաշտպանված լինի պետության միջամտությունից: Մինչդեռ, զբաղմունքով (աշխատանքով) զբաղվելով անձն անմիջականորեն ազդում է հասարակական կյանքի վրա: Ահա զբաղվածության այս տեսակետն է, որ ի շահ հասարակու-

թյան և այլոց կարող է կարգավորվել օրենսդրի կողմից. «Որքան կանոնակարգումն ուղղված է մասնագիտությունն ընտրելուն, այնքան սահմանափակման եզրերը նեղ են, որքան ուղղված է մասնագիտությամբ զբաղվելուն, այնքան եզրերը կարող են լայնանալ:» [11]:

Վերջին շրջանում Գերմանիայի Սահմանադրական դատարանի կողմից քննված գործերը (14.01.2014թ. թիվ 1 BvR 2998/11 և 1 BvR 236/12 որոշումներ) վկայում են վերջինիս դիրքորոշման մասին առ այն, որ մասնագիտություն (զբաղմունք) ընտրելու ազատությունը տարածվում է նաև իրավաբանական անձանց վրա: Դրանցով ակնհայտ է դառնում, որ տնտեսական գործունեության պաշտպանությունը ներառված է «մասնագիտություն (զբաղմունք) ընտրելու ազատություն» եզրույթում, որ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության մասին օրենսդրական կարգավորումները խախտում են մասնագիտություն (զբաղմունք) ընտրելու ազատությունն այնքանով, որքանով դրանք խոչընդոտում են ընկերությանը տնտեսական գործունեություն իրականացնել՝ միաժամանակ գրանցվելով և՛ որպես իրավաբանական գրասենյակ, և՛ որպես արտոնագրային հավատարմատարների գրասենյակ՝ նախատեսելով, որ իրավաբանները հանդիսանան իրավաբանական ընկերության, իսկ հավատարմատարները՝ հավատարմատարների գրասենյակի, և, որ խոշոր բաժնետերերը ունենան ձայնի իրավունք ու մասնակցեն գրասենյակի կառավարմանը [12]:

Այսպիսով, ամփոփելով տարբեր երկրների սահմանադրական դատարանների փորձը՝ եկանք այն եզրակացության, որ աշխատանքն ազատ ընտրելու իրավունքը վերաբերում է ոչ միայն գործատուի մոտ աշխատանքին, այլ նաև՝ զբաղմունքի, զբաղվածության այլ եղանակներին: Այսինքն, «աշխատանք» եզրույթը ունի լայն նշանակություն, այն ներառում է անձի զբաղվածությունն ու մասնագիտացումը: Բացի այդ, աշխատանք (զբաղմունք) մասնագիտություն ընտրելու ազատությունն ենթադրում է նաև ընտրվածով զբաղվելու ազատություն: Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետությանը, սալա ՀՀ Սահմանադրությամբ «աշխատանք» եզրույթը չունի առանձին բնորոշում: Հայկական իրավագիտության մեջ առկա է տեսակետ, որ մասնագիտության, զբաղմունքի (գործունեության) տեսակ ընտրելու ազատությունը հանդիսանում է աշխատանքի ազատ ընտրության մասը [13], սակայն նման մեկնաբանությունները դատական պրակտիկայում կամ իրավական գիտության մեջ չեն հանգեցրել այնպիսի եզրահանգման, որ աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքը՝ տնտեսական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի դրսևորումներից է:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպես, աշխատանքն ազատ ընտրելու իրավունքի բովանդակությունը ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից երբևէ չի բացահայտվել որպես զբաղմունք (գործունեություն) ընտրելու իրավունք, նույնիսկ, երբ նման առիթ ստեղծվել է: Օրինակ՝ 18.04.2014թ. թիվ ԱԴՈ-1148 գործով դիմողը պահանջել է Սահմանադրությանը հակասող ճանաչել «Փաստաբանության մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումն առ այն, որ փաստաբանական դպրոցի ունկնդիր կարող է լինել այն գործունակ ֆիզիկական անձը, ով ունի իրավաբանական կրթության բակալավրի կամ դիպլոմավորված մասնագետի որակավորման աստիճան: Դիմողը նշել է, որ, ունենալով իրավագիտության մագիստրոսի բարձրագույն կոչում, չի կարող դառնալ փաստաբանական դպրոցի ունկնդիր և զբաղմունքի տեսակ ընտրել փաստաբանական գործունեությունը, քանի որ ունկնդիր դառնալու համար պահանջվում է բակալավրի կամ դիպլոմավորված մասնագետի որակավորում: Թեև դիմումի հիմքում դրվել են աշխատանքն ազատ ընտրելու, կրթություն ստանալու և օրենքի առջև հավասար լինելու սահմանադրական իրավունքները՝ Սահմանադրական դատարանը գերծ է մնացել քննարկվող օրենսդրական նորմը և աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքի կապը միմյանց հետ հարաբերելուց և օրենսդրական նորմը հակասահմանադրական է ճանաչվել՝ հիմք ընդունելով իրավական պետությունում անձի իրավական ակնկալիքների և սահմանափակման համաչափության սկզբունքները [14]:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի բովանդակությունից բխում է, որ աշխատանքն աշխատողի կողմից անձամբ, որոշակի վարձատրությամբ, որոշակի մասնագիտությամբ, որակավորմամբ կամ պաշտոնում կատարվող աշխատանքային գործառույթներն են, ընդ որում՝ աշխատողը պետք է ենթարկվի գործատուի ներքին կարգապահական կանոններին [15]: Աշխատանքի այս բնորոշումը բավականին նեղ է և չի ներառում ինքնագրառ անձանց աշխատանքը, այսինքն կարող է կիրառվել միայն գործատուի և աշխատողի միջև իրավահարաբերություններում: «Չբաղվածության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածով նախատեսվող գործունեության տեսակները զբաղվածության առավել լայն շրջանակ են ներառում, դրանք են՝

- գործատուների մոտ վարձու աշխատանքային գործունեությունը (այդ թվում՝ ՀՀ օրենքներով նախատեսված ծառայությունների կադրերի ռեզերվում գտնվելը, բացառությամբ վարձատրություն չնախատեսող դեպքերի),
- քաղաքացիաիրավական պայմանագրով ծառայությունների մատուցումը կամ աշխատանքների կատարումը,
- անհատ ձեռնարկատիրական և նոտարի գոր-

- ծունեությունը,
- արտոնագրային վճար վճարողի⁵ գործունեությունը,
- ժամկետային պարտադիր զինվորական ծառայությունը,
- ուսումնական հաստատություններում, մասնագիտական ուսուցման դասընթացներում և ուսուցման այլ ձևերում առկա ուսուցումը⁶ [16]:

Հարկ է ընդգծել, որ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքը ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված է որպես տնտեսական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի մաս (ՀՀ Սահմանադրության 59-րդ հոդված) [17] և, ինչպես արդեն իսկ նշվեց վերը, հանդիսանում է զբաղվածության եղանակներից մեկը: Չբաղվածությունն իր հերթին աշխատանքի բաղկացուցիչներից է: Ելնելով դատություններից՝ կարելի է եզրահանգել, որ աշխատանքն ազատ ընտրելու իրավունքը տնտեսական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի դրսևորումներից կամ գործիքներից մեկն է, այնքանով, որքանով ձեռնարկատիրական գործունեությունը տնտեսական գործունեության ձևերից մեկն է: Արտասահմանյան երկրների փորձը հուշում է նաև, որ աշխատանք (զբաղմունք) ընտրելու իրավունքը վերաբերում է ոչ միայն աշխատանքը (զբաղվածության) ոլորտն ու տեսակն ընտրելուն, այլ նաև՝ դրանով զբաղվելուն: Հայաստանի Հանրապետությունն այս առումով չի կարող բացառություն լինել: Չբաղմունքի (զբաղվածության) որոշակի տեսակներով գործունեություն ծավալելը որոշ դեպքերում կարող է հնարավոր լինել միայն ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալելու եղանակով⁷:

Այսպիսով՝ արտասահմանյան մի շարք երկրների փորձի և ներպետական օրենսդրության վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքը որոշակիորեն համընկնում է ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի հետ և հանդիսանում է տնտեսական գործունեություն իրականացնելու իրավունքի գործիքներից մեկը: Հետևապես, ձեռնարկատիրական գործունեություն ծավալելու վերաբերյալ օրենսդրական կարգավորման արդյունքում սահմանվող արգելքները կարող են արգելքներ հանդիսանալ աշխատանքը(զբաղմունքը) ընտրելու, ինչպես նաև դրանով զբաղվելու համար, ինչն անհրաժեշտ է նկատի ունենալ տնտեսական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքի իրականացման կառուցակարգեր մշակելիս:

¹ Օրինակ՝ Ալբանիայի 1998թ. ընդունված և 2008թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 49-րդ), Բելառուսիայի 1996թ. ընդունված և 2004թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 41-րդ), Բուլղարիայի 1991թ. ընդունված և 2007թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 48-րդ), որվատիայի 1990թ. ընդունված և 2010թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 55-րդ), Չեխիայի 1993թ. ընդունված և 2009թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 26-րդ), Մակեդոնիայի 1991թ. ընդունված և 2011թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 32-րդ), Սլովենիայի 1991թ. ընդունված և 2006թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 49-րդ), Սերբիայի 2006թ. Սահմանադրություն (հոդված 60-րդ), Սլովակիայի 1992թ. ընդունված և 2019թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 35-րդ), Ուկրաինայի 1996թ. ընդունված և 2019թ. փոփոխություններով Սահմանադրություն (հոդված 43-րդ):

² Տե՛ս, Գերմանիայի Գաշնային Սահմանադրական դատարանի 30.07.2003թ. թիվ 1 BvR 792/03 որոշումը // Bulletin of Venice Commission of November 2004, էջ 470,

Գերմանիայի Գաշնային Սահմանադրական դատարանի 14.01.2014թ. թիվ 1 BvR 2998/11, 1 BvR 236/12 որոշումներ // Bulletin of Venice Commission of December 2014, էջ 77,

Գերմանիայի Գաշնային Սահմանադրական դատարանի 07.03.2017թ. թիվ 1 BvR 1314/12, 1 BvR 1630/12, 1 BvR 1694/13, 1 BvR 1874/13 որոշումներ // Bulletin of Venice Commission of December 2014, էջ 55

³ Տե՛ս, Գերմանիայի Սահմանադրության 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ բոլոր գերմանացիներն իրավունք ունեն ազատորեն ընտրել իրենց զբաղմունքն ու մասնագիտությունը, աշխատանքի վայրը և ուսուցման վայրը:

⁴ Ջբաղմունքով և մասնագիտությամբ զբաղվելը կարող է կարգավորվել օրենքով կամ օրենքին համապատասխան:

⁵ Տե՛ս, Long-Haul Track Licensing (1975) և Technical Licensing (1992) դատական գործերի վերլուծությունը Գոնալդ Կոմմենտի «The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany» գրքում:

⁶ «Արտոնագրային վճարների մասին» ՀՀ օրենքն ուժը կորցրել է 01.01.2018թ.:

⁷ Իհարկե, այս ցանկը չի կարելի համարել սպառիչ, քանի որ այն տրված է միայն «Ջբաղվածության մասին» ՀՀ օրենքում զբաղվածության եզրույթը բացահայտելու նպատակով:

⁸ Օրինակ, խնդրահարույց է «Անհատ ձեռնարկատիրոջ մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածում առկա կարգավորումն առ այն, որ անհատ ձեռնարկատեր չի կարող հաշվառվել սնանկ ճանաչված այն ֆիզիկական անձը, որը դիմում տալու պահին չի կատարել սնանկ ճանաչելու համար հիմք հանդիսացած իր պարտավորությունները:

Աշխատանքի ազատ ընտրության նման լայն սահմանափակման հետևանքով, կարող է ստացվել, որ բոլոր սնանկ ճանաչված ֆիզիկական անձինք, ընտրելով զբաղվածություն, չեն կարող դրանով զբաղվել (օրինակ, սնանկ ճանաչված անձը, ստանալով փաստաբանի արտոնագիր, չի կարող զբաղվել փաստաբանական գործունեությամբ, քանի որ ունի չկատարված դրամական պարտավորություններ): Նման իրավակարգավորումն, ըստ էության, թույլ չի տալիս անձին վերախնդրվել հասարակություն, ինչպես նաև գրկում է անձին ապրուստի միջոց վաստակելու հնարավորությունից, համապատասխանաբար զրկելով նաև սնանկ ճանաչելու համար հիմք հանդիսացած պարտավորությունները մարելու հնարավորությունից: Բացի այդ, «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով (հոդված 97-րդ) սահմանված է ֆիզիկական անձի սնանկ ճանաչվելու արդյունքում դրամական պարտավորություններից ազատվելու իրավական հետևանք (որոշակի բացառություններով, օրինակ՝ սնանկության դիմում ներկայացնելուն մախորդած 90 օրերի ընթացքում ստանձնած պարտավորություններից չի ազատվում): Սինդրեռ, անհատ ձեռնարկատեր դառնալու համար սնանկ ճանաչված ֆիզիկական անձի չկատարած բոլոր պարտավորություններն են հանդիսանում արգելք, ինչը չի բխում իրավական որոշակիության սկզբունքից և հանդիսանում է աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքի անհարկի սահմանափակում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Попова А. Конституционное право зарубежных стран. Краткий курс лекций, Юрайт, М., 2012, С. 44-45.
2. Blanpain R., Araki T., Ouchi Sh. Labour Law in Motion: Diversification of the Labour Force & Terms and Conditions of Employment, Kluwer Law International, the Netherlands, 2005, էջ 136:
3. Sadurski W. Rights before Courts. A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe, Second Edition, Springer, 2014, էջ 276:
4. Decision of Constitutional Court of Hungary N 54/1993:
5. Decision of Constitutional Court of Hungary N 21/1994:
6. Solyom L., Brunner G., Breyer S. G. Constitutional Judiciary in a New Democracy: The Hungarian Constitutional Court, University of Michigan Press, USA, 2000, էջ 296:
7. Պորտուգալիայի Սահմանադրական դատարանի 02.05.2001թ. թիվ 187/01 որոշում // Bulletin of Venice Commission of March 2002, էջեր 331-334:
8. Լիխտենշտեյնի Պետական Խորհրդի 31.10.2005թ. թիվ StGH 2004/76 որոշում // Bulletin of Venice Commission of October 2006, էջ 460:
9. Currie D. P. The Constitution of the Federal Republic of Germany, the University of Chicago Press, Chicago, 1994, էջեր 299-300:
10. Vobkuhle A., Bumke Ch. German Constitutional Law: Introduction, Cases and Principles, Oxford University Press, Oxford, 2019, էջ 248:

www.ardaradutyjournal.com

11. Donald P. Kommers, The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany, 2nd edition, Duke University Press, Durham and London, 1997, էջ 278:
12. Գերմանիայի Գաշնային Սահմանադրական դատարանի 14.01.2014թ. թիվ 1 BvR 2998/11, 1 BvR 236/12 որոշումներ // Bulletin of Venice Commission of December 2014, էջ 77:
13. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ Գ. Հարությունյանի խմբագրությամբ, Երևան, Իրավունք, 2010, էջ 389:
14. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 18.04.2014թ. թիվ ՍԴ-Ո-1148 որոշում:
15. ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք՝ ընդունված 09.11.2004թ.:
16. «Զբաղվածության մասին» ՀՀ օրենք՝ ընդունված՝ 11.12.2013թ.:
17. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2015թ. փոփոխություններով:

Изабелла Искандарян

Соискатель кафедры теории права и Конституционного права Российско-Армянского Университета

РЕЗЮМЕ

Некоторые правовые вопросы свободного выбора труда в свете международной практики

Настоящая статья рассматривает судебно-правовой опыт некоторых стран в сфере права на свободный выбор труда, представляет экономическую основу этого права, выявляет содержание и применение этого права в Республике Армения. В статье обосновывается, что выбор занятий и сферы деятельности является частью права на свободный выбор труда, который может осуществляться путем самостоятельной и экономической деятельности. В статье делается заключение о том, что право на свободный выбор труда является одним из способов осуществления экономической деятельности и в результате законодательных регулирований экономической деятельности право на свободный выбор труда может ограничиваться.

Ключевые слова: право на труд, право на свободный выбор труда, право на экономическую деятельность, право на предпринимательскую деятельность.

Izabella Iskandaryan

Researcher at Russian-Armenian University
Department of Theory of Law and Constitutional Law

SUMMARY

Legal aspects of free choice of employment in the light of international practice

The article examines the international judicial practice of various states in the field of the right to free choice of employment, reveals its economic basis and presents the content of this right and the practice of its implementation in the Republic of Armenia. The article substantiates that the choice of occupation is also a part of free choice of employment, and it can be practiced in a self-employed manner and as an economic activity. The article concludes that free choice of employment is one of the tools of implementation of the right to economic activity, thus in the course of legal regulations of economic activities, the right to free choice of employment may encounter limitations.

Key words: right to work, right to free choice of employment, right to economic activity, right to entrepreneurship.

Բնագիրը ներկայացվել է 09.04.2020թ.

Ընդունվել է տպագրության 28.04.2020թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսել է)

իրավաբանական գիտությունների թեկնածու Ս. Իսկանդարյանը